

“İKİNCİLERİN CUMHURİYETİ: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ”**Yazar:** Christos Teazis**Yayınevi:** Mızrak**Yer/Yıl:** İstanbul, 2010**Sayfa Sayısı:** 219

Bedir Sala
Stratejik Düşünce Enstitüsü

AKP, kuruluş tarihi itibariyle oldukça yeni bir parti olmasına karşılık temsil ettiği toplumsal sınıf, taşıyıcılığını yaptığı ideolojik kodlar ve uyguladığı politikalar itibariyle cumhuriyet döneminde kurulmuş bazı partilerle paralelleştirilebilecek bir politik hattın süreklilik taşıyan günümüzdeki ifadesi olduğu gibi kendi döneminin konjonktürel ve sosyolojik koşulları dolayısıyla özgün taraflarının da olduğunu söylemek mümkün. Belki de bu özgün taraflarından biri merkez sağın deneyimi ile İslamcı bakiyenin bir sentezini oluşturmada gösterdiği pragmatist yaklaşımdır. Bu pragmatist yaklaşımın politik bir başarıya dönüştüğünün somut göstergesi ise kurulduğu günden beri hem genel hem de yerel seçimlerde birinci parti olarak çıkmasıdır.

Türkiye'nin son on yılına bakıldığında siyasette, ekonomide ve toplumsal alanda ciddi bir değişim gerçekleşmektedir. Bu değişimin en önemli siyasal aktörü ise 2002 yılından beri iktidarda olan AKP'dir. Bundan dolayı Türkiye'deki değişimin nedenleri ve mahiyeti üzerine yapılacak akademik çalışmaların odak noktalarından biri ister istemez AKP oluşturmaktadır. Bu bağlamda yurt dışında ve yurt içinde akademisyenler ve araştırmacılar tarafından partinin politikaları, sosyolojik ve ideolojik kökenleri ve Türkiye'nin hem iç hem de dış politikasında oynadığı rolü farklı kuramsal perspektiflerle değerlendiren ve analiz eden çalışmalar şimdiden önemli bir külliyata ulaşmış bulunmaktadır.

Bu külliyata dahil edilebilecek eserlerden biri Dr. Christos Teazis tarafından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde tamamlanmış olan “Adalet ve Kalkınma Partisi: Türkiye’de Ekonomi ve Siyasetin Dönüşümü” adlı doktora çalışmasıdır. “İkincilerin Cumhuriyeti”¹ başlığıyla kitap olarak basılan çalışmanın amacını yazar, giriş kısmında “Adalet ve Kalkınma Partisi'nin merkeze oturmasında

içsel dinamiklerin ve tarihsel sürekliliklerin belirleyiciliğinin ne denli etkili olduğunun araştırılması” (s.19) şeklinde açıklamaktadır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde yazar, genelde AKP'nin tarihsel arka planına özelde ise partinin kökenleriyle kesişen Türkiye'deki İslami hareketlerin politikadaki dönemsel formuna ki özellikle Milli Görüş geleneğine değinmekte, ikinci bölümde Türkiye ekonomisinin “kapitalizmin derinleşmesine” doğru gidişini ve neo-liberal politikalarla kapitalist sisteme eklenen ekonomik yapı içinde Anadolu sermayesinin durumu ve yükselişini açıklamakta, son bölümde ise Türkiye'deki geleneksel siyasal yapının çözülmesi ile oluşan koşulların AKP'nin ortaya çıkmasındaki rolü ve partinin Türkiye siyasal tarihi içindeki özgün niteliklerini içeren değerlendirmelere yer vermektedir.

İkinci Grubun Ruhü ve AK Parti

AKP üzerine yapılmış çalışmalar da genelde partinin Milli Görüş geleneği içinde ortaya çıktığı ancak bununla birlikte Demokrat Parti, Adalet Partisi, Anavatan Partisi gibi merkez sağın önemli partilerinin devamı olarak kabul eden genel bir yaklaşım sözkonusudur. Bu çalışmada da buna benzer bir yaklaşım bulunmakla birlikte asıl tez, Birinci Büyük Millet Meclisi döneminde devletin niteliğine ilişkin yapılan tartışmalar ve bu tartışmalar sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilk kadrosunu teşkil eden birinci gruba karşı ortaya çıkan ikinci grup üzerinde durulmasıdır. İkinci grup ile AKP zihniyetinin “örtüştüğünü ve bu anlamda bir süreklilik arzettiğini” (s.36) ileri süren çalışma, özellikle liberal bir ekonomi, insan hakları ve demokrasi talebinin bu siyasal sürekliliği sağlayan temel anlayışlar olduğunu belirtmektedir.

Bu temel anlayışları ısrarla vurgulayan, birinci mecliste ikinci grubu örgütleyen ve grubun programını hazırlayan Hüseyin Avni Ulaş o dönemin “demokrat-muhafazakar” anlayışını temsil eden ve onun “sürdürülmesini sağlayan” önemli simalardan biri olarak kabul edilmekte dolayısıyla AKP'nin siyasal köklerinin İkinci gruba ve onun ideologlarından Hüseyin Avni Ulaş'a dayandığı vurgulanmaktadır (s.40-171).

Kapitalistleşmeye Doğru Dönüşüm

Batıdaki kapitalistleşme süreci daha çok içsel dinamiklerle ortaya çıkmış burjuvazinin kendine iktidar alanı açacak şekilde geleneksel yapıyı çözerek modern batı toplumunu, siyasetini ve ekonomisini dönüştürmesi ile sonuçlanmıştır. Türkiye’de ise tersi bir şekilde bürokratik sınıfların öncülüğünde başlayan süreç devlet ile toplum arasında günümüze kadar devam eden sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Teazis, doğu toplumlarında dönüşümlerin dış dinamiklerin etkisiyle gerçekleştiğine ilişkin klasik oryantalist yaklaşıma özellikle Weber ve Marx’ın yaklaşımlarına kısmen katılarak bu teorik çerçevenin “80’li yıllarda Türkiye’de neo-liberal politikaların kabul edilmesiyle ete kemiğe bürünmeye” (s.124) başladığını AKP döneminde ise Batıdaki tarihsel duruma benzer şekilde bir orta sınıfın varlığını hissettirdiğini belirtmektedir.

Bu orta sınıfı oluşturan Anadolu sermayesinin tarihsel ve felsefi temelleri ise Gümüşhanevi Ekolü’ne bağlanmaktadır. Nakşibendi tarikatına mensup Ziyaüddin Gümüşhanevi’nin temsil ettiği bu ekolün amacı İslami bir milli sermaye kurmaktır (s.103-104). Esasında İslam ve serbest piyasanın veya daha spekülâtif bir kavram olan kapitalizmin ne ölçüde örtüştüğü veya çatıştığı tartışması oldukça eskidir. Fakat daha çok küçük ve orta ölçekli sermayenin oluşturduğu ve günümüzde Türkiye’nin büyük sermayedarları içinde yer alan “Anadolu Sermayesi” veya “Anadolu Kaplanları” olarak kavramsallaştırılan yeni orta sınıflar, bu bağlamda devam eden teorik tartışmalarda İslam ile serbest piyasa ekonomisinin örtüştüğünün somut örneği olarak ileri sürüldüğünü de belirtelim. Kitapta ise Anadolu Sermayesi, Türkiye özelinde sosyo-kültürel yapının temel unsuru olarak görülen dinin sosyo-ekonomik yapıya eklemlenmesinin örneği olarak gösterilmektedir (s.184).

Siyasal Sistemin Dönüşümü

Türkiye’deki siyasal sistem Osmanlıdan tevarüs edilmiş bürokratik merkezîyetçiliğin ulus devlet formunda ve daha katı bir şekilde yeniden üretilmesiyle kurumsallaşmıştır. İttihat ve Terakki ile başlayıp Cumhuriyet Türkiye’si ile devam eden bu merkezîyetçilik siyasal alanın sivil alan üzerindeki tahakkümü şeklinde tezahür etmiş, zaman zaman askeri darbelerle de desteklenmiştir. 1980’li yıllarda neoliberal politikalar dolayısıyla merkezîyetçi yapının çözülmeye başlaması diğer taraftan sivil alandaki toplumsal dinamiklerin rejimi zorlayacak şekilde aktifleşmesi ile beraber Türkiye’deki geleneksel siyasal sistemin dönüşümü hızlanmıştır. Çalışma, uluslararası

konjonktüre de uygun düşen bu dönüşümü parti programlarında ve anayasa değişikliklerinden izleyerek AKP'nin ortaya çıkış koşullarını bu bağlamda irdelemektedir.

Diğer taraftan AKP ile birlikte uzun süre siyaset dışında değişik kanallarla varlığını devam ettiren ikinci grubun “demokrat-muhafazakar” zihniyetinin siyasi arenaya tekrar çıkmış olduğu tezi bir anlamda cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren başlayan iki ana kutbun sürekliliğini de vurgulamaktadır. Ki Teazis, çalışmanın sonunda bugünlerde tekrar tartışılan başkanlık sistemine doğru bir gidişin olduğunu ve iki ana kutbun temsil edildiği iki partili sisteme geçilebileceğini ifade etmektedir.

Sonuç olarak kitap, AKP'nin siyasal ve ideolojik temellerini bütün bir cumhuriyet dönemini kapsayacak şekilde belirgin bir hat üzerinden takip ederek ortaya koymaya çalışmaktadır. Dolayısıyla hem AKP'yi hem de cumhuriyet dönemi siyasal tarihinin bugüne yansımalarının bir özetini sunmaktadır. Kitabın belki de en dikkat çekici yönlerinden biri ise cumhuriyetin ilk dönemlerinde “İnkılab'ında hukuku vardır” diyerek istiklal mahkemelerine yönelttiği eleştirileriyle, kuvvetler ayrılığı ilkesi dolayısıyla Mustafa Kemal'e karşı muhalefetiyle dönemin demokrat siyasetçisi ve İkinci grubun kurucularından Hüseyin Avni Ulaş'aⁱⁱ yer vermiş olmasıdır. Hüseyin Avni, sistemin demokratikleşmesi ve devlet ile toplum arasındaki orantısız ve hukuksuz iktidar ilişkisine yönelik günümüzde dile getirilen eleştirilerin birçoğunu o dönem için dile getirmiş önemli bir siyasetçidir.

ⁱ Christos Teazis, *İkincilerin Cumhuriyeti*, 1.Baskı, 2010, İstanbul: Mızrak Yayınları

ⁱⁱ Hüseyin Avni Ulaş'ın hayatı ve fikirleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Muammer Çelik, *Hüseyin Avni Ulaş*, 1996, İstanbul: Dergah Yayınları. Ayrıca o dönemin muhalefeti için: Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup*, 2007, İstanbul: İletişim Yayınları